

(strana 9). Takav tekst, poput nekog sažetka, možda može pristajati nekom leksikonu koji radi kratkoće prostora mora stvari sažimati, ali ne ovakvom djelu koje želi čitaocu tumačiti i njega upoznavati s navedenim pojmovima. U deset rečenica navedeno je dvanaest novih naziva gradova i naroda. Svaka je rečenica zapravo nova samostalna stvarnost koja zahtijeva da u posebnim odlomcima — ako ne i naslovima — bude obrađena da bi bilo sve razumljivo, shvatljivo.

Za našu hrvatsku bibličistiku još je uvijek važno stvarati hrvatske izraze. No neki su već ustaljeni pogotovo poslije izdanja Biblije Kršćanske sadašnjosti (Zagreb). Pisac u pogledu terminologije nije dosljedan pa će to čitaocu neminovno stvarati poteškoće. Iznijet ću ilustracije radi, samo nekoliko primjera, i to s prvih stranica knjige (prostor nam ne omogućuje da uzmemo u obzir cijelu knjigu). Elamićani su jednom nazvani *Elamićani* (s. 10), a drugi puta *Elamljani* (s. 11), pridjev od toga je *elamljanski* (s. 9). Huriti jednom su *Huriti* (s. 11) a drugi puta *Hurijci* (gen. Hurijaca, s. 13). Hetiti jednom su *Hetiti* (s. 12) a drugi puta *Heteji* (pridjev: hetejski, hetejsko, s. 12) itd. I to se događa često puta na istim stranicama. Neupućenu čitaocu pričinjat će se da se radi sad o jednom sad o drugom narodu.

Pohvalno je što pisac pokušava za stranu riječ naći našu domaću hrvatsku riječ: Tako govori o *onostranosti* (umj. *transcendenciji*) Boga (s. 14). Šteta što u tome nije dosljedan, pogotovu kad se radi o izrazima koji su čitaču manje razumljivi nego izraz *transcendencija*. Na str. 13 upotrebljava izraz „eksekutorske listine“ a da ni u zagradi ne prevodi taj čitaocu sasvim strani izraz.

Nadalje, vrlo je pohvalno što se pisac služio — i to izobilno — stranom literaturom. No šteta je što nije u tekstu ili u bilješkama naveo odakle je koji navod uzet. Navodi npr. pod navodnicima: „U vrijeme Tutankamona čitamo u tekstovima: 'Nebo je u miru, zemlja ispunjena radošću...'“ a da nikako ne saznajemo u kojem je djelu taj navod zabilježen. Uopće, bilo bi dobro da je knjiga takve naravi opskrbljena bilješkama u kojima bi bilo vidljivo odakle je koji navod, koja misao, koji opširniji tekst posuđen ili i doslovce prepisan. Možda bi bilo previše bilježaka. No dosta bi bilo navesti samo najglavnija djela odnosno samo najvažnije izvore iz kojih je nešto uzeto.

Potkralo se i dosta pogrešaka. Nabrojimo samo neke. Na str. 16: *R.* von Rad umj. *G.* von Rad. Na str. 28: Merneftah umj. Merneptah. Na str. 43: *Ur-Nammu* umj. *Ur-Nannu* itd.

Unatoč tim nedostacima treba izreći zahvalnost i pohvalu ocu Tomiću što s tolikom ljubavlju piše o Bibliji. Time sigurno čini veliku uslugu svima koji Bibliju ljube i žele je temeljitije upoznati i iz nje crpsti hranu za svoj duhovni život.

Adalbert REBIĆ

ARCHIVUM HISTORIAE PONTIFICIAE 15 (1977) Rim 1977. Izdaje Papinsko sveučilište Gregoriana, Fakultet za crkvenu povijest, Rim.

AHP je zbornik radova koji imaju stano vitu vezu s poviješću rimskih biskupa. U ovome zborniku nalaze se slijedeći vrlo vrijedni doprinosi: Pietro Conte (Il significato del primato papale nei padri del VI concilio ecumenico) piše o značenju papinskog primata kod otaca VI. ekumenskog koncila (str. 7–112). Najprije iznosi neke premise u vezi s tim ekumenskim saborom (Carigrad 680–681). Zatim historijsko-kritički opisuje tok samog sabora. Nastoji protumačiti dvije stvari koje su još uvijek nedovoljno istražene: koji je bio razlog da se prihvati vjera pape Agatona: da li njegova vjernost naslijeđenoj vjeri ili njegov papinski autoritet? Drugo: što znači ona izreka: „Kroz Agatona govori Petar“? Posebno poglavlje posvećuje osudi pape Honorija. Tu pisac historijsko-kritički i dogmatsko-ekleziološki istražuje to tako teško pitanje. Nakon temeljite obradbe pisac zaključuje da je taj VI. ekumenski sabor u Carigradu osudio papu Honorija ali nije stavio u pitanje njegov autoritet.

James Ross *Sweeney* (Innocent III and the Esztergom Election Dispute. The Historical Background of the Decretal *Bone Memoriae* II) raspravlja o izboru esztergorskog biskupa i ugarskog primasa (str. 113–137). Godine 1204–1205. nastaje svađa oko izbora novog esztergorskog nadbiskupa i ugarskog primasa. Dvije su stranke dva puta imenovala svoga kandidata. Oko stvari angažirao se i kralj. Papa Inocent III. se pri tome vladao vrlo oprezno i čvrsto. Zatim je više u duhu političkog kompromisa nego neumjerenog legalizma papa pristao uz onog kandidata koji je imao od svih stranaka najviše glasova. To je bilo povodom da se zabrani održavanje zborova za izbor novog biskupa, nego se ima uvijek čekati najprije papin sud.

Edith Pasztor (*Censi e possessi della Chiesa Romana nel Duecento: due registri pontifici inediti*) objelodanjuje dva niza „Regestorum“ na koje je naišla u papinskom arhivu a koji su do danas neobjavljeni.

Daniel Williman (*Letters of Etienne Cambarou, Camerarius Apostolicus, annis 1347–1361*) objelodanjuje i analizira pisma papinskog kamerijera Etienna Cambarou. Pisma su neobično korisna za bolje poznavanje avinjonskog razdoblja papinske povijesti. Autor je sabrao preko 5000 listova od kojih najviše pripada Etiennu Cambarou koji je bio papinski kamerijer od 1356–1360. (strane 195–216).

Marc Dykmans (*La troisieme élection du pape Urbain VI, strana 217–264*) prikazuje kako je tekao izbor pape Urbana VI. Analizira pitanje izbora de facto i de jure.

Cecile Pozzo di Borgo-Mouton-Brady (*Denis Simon de Marquemont, archeveque de Lyon et cardinal ann. 1572–1626. La carrière d'un prelat diplomate au Saint Siège au debut du XVII siècle, strane 265–294*) Denis Simond de Marquemont je bio u milosti kralja Henrika IV. i njegovih ministara. Boraveći u Rimu obavljao je službu suca u S. Rota Romana. Kad se vratio u Galiju, bio je imenovan nadbiskupom lionskim. Kao nadbiskup zalagao se za Francusku kod pape Pavla V. Za vrijeme pape Grgura XV. opet je u Rimu gdje rješava francuska pitanja. Bio je vrlo sposoban, odan papi i kralju. U galikanskom rascjepu pristao je uz papu. Zato je bio imenovan kardinalom.

Lajos Pasztor (*La segreteria di Stato di Gregorio XVI, ann. 1833–1846, stranice 295–332*) istražuje povijest državnog tajništva Vatikana polovicom XIX. stoljeća. Za povijest državnog tajništva pontifikat pape Gregorija XVI. od osobite je važnosti. Victor Conzemius (*Le concordat du 20 juillet 1933 entre le Saint Siège et l'Allemagne. Esquisse d'un bilan de la recherche historique, strane 333–362*) istražuje i analizira konkordat sklopljen 20. srpnja 1933. između Njemačke i Svete Stolice. Analizira motive. Taj je studij moguć tek u novije vrijeme kad su otvoreni tajni arhivi. Opisuje tok pregovaranja u kojima su glavnu riječ vodili vlč. L. Kaas, bivši predsjednik tzv. *Zentruma*, kardinal tajnik E. Pacelli i vicekancelar Njemačke F. von Papen. Konkordat je predložila Njemačka, svjesna pogoršane političke situacije u zemlji. U svom istraživanju pisac postavlja mnoga pitanja kao npr.: nije li Sveta Stolica takvim konkordatima pridavala preveliku važnost? Stavlja u pitanje i ekleziološku koncepciju: crkvena se zajednica mora više

pouzdavati u svjedočanstvo kršćanskog života nego u sklapanje nekih konkordata. No, ta pitanja ipak nadilaze samo historijsko istraživanje tog pitanja.

U drugom dijelu AHP donosi jedno Priopćenje (V. Carcel Orti, *El Archivo de la Nunciatura de Madrid desde 1868 hasta 1875*) i mnogobrojne recenzije onih knjiga koje obrađuju pitanja crkvene povijesti. Među ostalima recenzirana je i Velika povijest Crkve H. Jedina i Nova povijest Crkve Auberta, Crunicana, Ellisa i Pikea. Na kraju donosi bogatu bibliografiju. Knjiga je vrlo korisna onima koji studiraju crkvenu povijest. Nalazi se u Biblioteci Fakulteta.

ARCHIVUM HISTORIAE PONTIFICIAE svezak 16 (1978) Rim 1978. Izdaje Papinsko sveučilište Gregorijana, Fakultet crkvene povijesti. Rim.

U Zborniku su objavljeni slijedeći radovi: Robert E. McNally (*Gregor the Great ann. 590–604 and His Declining World, strane 7–26*) analizira ličnost rimskog biskupa Grgura Velikog, redovnika, pisca, egegete, pape i sveca. Razočarao se u svijet, prezirao ga i proricao mu skorou propast. Zato ga mnogi smatraju eshatologom.

Friedrich Kempf (*Primatiale und episcopal-synodale Struktur der Kirche vor der gregorianischen Reform, strane 27–66*) istražuje primatsku i episkopsko-sinodalnu strukturu Crkve i njezinu povijest. U stara vremena bila je na snazi episkopsko-sinodalna struktura Crkve, a dolaskom karolinškog vremena počinje prevladavati primatska struktura. Razlozi i uzroci takve promjene su mnogostruki i vrlo kompleksni. U to su se vrijeme počeli mijenjati odnosi između biskupa i metropolita, između metropolita i Svete Stolice. Ovakva transformacija strukture Crkve, nastala u vrijeme Karla Velikog i Otona, bila je još jedan od uzroka raskola od Istočne Crkve koja je i dalje sačuvala staru, i prastaru, biskupsko-sinodalnu strukturu.

Uta Renate Blumenthal (*Paschal II and the Roman Primacy, strane 67–92*) pokazuje kako je već Paschal II. podržavao zamisao papinskog primata (1099–1119.), još prije tzv. gregorijanske reforme. Općenito se prihvaća da je tvrdnja o papinom vodstvu unutar Crkve i njegovu primatu bila glavna težnja crkvenih reformatora u XI. stoljeću. Paschal je imao poteškoće i napetosti s dijelom teologa na lateranskoj sinodi (1112. godine). U tom se sporu papa stalno poziva na svoj autoritet. Odnosi su se konačno sredili godine 1116.

Rodney M. *Thomson* (William Malmesbury's Edition of the Liber Pontificalis, stranice 93–112) dokazuje da je autor Libri Pontificalis William Malmesburški redovnik (1095–1143.). Paulus *Rabikauskas* (Die Gründungsbulle der Universität Vilnius 30 Oktober 1579, strane 113–170) obrađuje priliku 400 godišnjice osnutka Sveučilišta u Vilni bulu Grgura XIII. kojom je bilo osnovano to Sveučilište. Pisac istražuje prilike u kojima je ono bilo osnovano. Analizira bulu Grgura XIII. i dokazuje da je papa doista osnovao a ne samo odobrio Sveučilište. To pisac dokazuje zato što građanske vlasti ne vode računa o toj papinskoj buli slaveći godišnjicu osnutka tog tako starog Sveučilišta.

James *Hennesey* (An Eighteenth Century Bishop: John Carrol of Baltimore, str. 171–204) opisuje Johna Carrola, prvog biskupa Baltimorea (USA) (1735–1815), iznosi neke Carrolove značajke: bio je izvanredno odan rimskom biskupu, ali se i borio za prava svoje nacionalne Crkve (među ostalim i za pravo da on bira biskupe i da ih papi daje na odobrenje). Odbijao je posredovanje civilnih vlasti u crkvenim pitanjima. Ispočetka je pristajao uz sudjelovanje naroda u životu Crkve, a poslije se toga plašio. Već je u ona vremena branio nepogrešivost učiteljstva biskupskog kolegija sjedinjenog s rimskim biskupom, i u tome bio preteča II. vatikanskog koncila. Gerald P. *Fogarty* (Archbishop Peter Kenrick's Submission to Papal Infallibility, str. 205–222) istražuje stav nadbiskupa P. Kenricka prema papinoj nepogrešivosti. On je za vrijeme I. vatikanskog sabora bio među protivnicima dogme papine nepogrešivosti. Na Koncilu je svima jasno rekao da je to samo teološko mišljenje, a nipošto polog vjere. Vrativši se u svoju biskupiju, izjavio je da priznaje „samo autoritet Crkve“. Međutim godine 1870. piše mu kardinal F. de Angeli i moli ga da se podloži i povuče svoje spise protiv definicije papine nepogrešivosti. Nadbiskup dugo nije dobio pismo pa je Rim već mislio da je nepokoran i tvrdoglav. Međutim, kad je konačno primio pismo, izjavio je da ne povlači svoje spise ali da priznaje odluku koncila.

Robert *Aubert* (Un projet avorte d'une association scientifique internationale catholique au temps du modernisme, strane 223–312) opisuje nastanak Međunarodne znanstvene ustanove koju je najavio papa Pio X. u *Pascendi*. Zamisao potječe zapravo od kard. Merciera i kard. Maffija (s kojima je surađivao i Toniolo). Oni su željeli u Rimu osnovati Međunarodno katoličko znanstveno udruženje za napredak teoloških znanosti.

Tom udruženju trebao je biti na čelu kard. Rampolla. Bili su razrađeni ciljevi, struktura i oblik udruženja. Iz svake velike nacije trebalo je izabrati 5–6 muževa koji uživaju glas znanosti. Međutim, toj se zamisli protivio L. von Pastor koji je stoga nagovarao svoje kolege u Njemačkoj i Austriji da spriječe poznatim velikim teolozima ulazak u udruženje te da većma u nj gurnu osrednje teologe. S takvim se postupcima nije slagao ni Rampolla a ni Ehrle, prefekt Vatikanske biblioteke. Uopće, iz dana u dan rasla je napetost među samim inicijatorima upravo zato jer su neki a priori htjeli u to udruženje dobiti samo tzv. integriste. Na kraju je zamisao godine 1909. i propala.

Stjepan *Schmidt* (Il cardinale Bea: sua preparazione alla missione ecumenica, strane 313–336) opisuje ekumensku spremu kardinala Bee. Pisac je naš zemljak, svećenik–iskusovac đakovačke biskupije. On analizira oko 160 Beinih pisama koje je Bea napisao u godinama između 1949. i 1959. te pokazuje kako se u njima već nazire velika Beina ekumenska zaokupljenost.

U dodatku AHP postoje još i dvije bilješke odnosno priopćenja te mnogobrojne recenzije i bibliografija.

ARCHIVUM HISTORIAE PONTIFICIAE svezak 17 (1979.), Rim 1979.

Donosi slijedeće radove: Bernhard *Schultze* (Epiphanius über Petrus, str. 7–68) analizira Epifanijeve spise (Ancoratus, Haereses, Panarion) i pokazuje kakav je bio Epifanijev stav prema Petru i rimskom biskupu. Peter *Linehan* (Proctors representing Spanish interests at the papal court, ann. 1216–1303, str. 69–124) opisuje zalaganje rimskih prokuratora na papinskom dvoru za španjolske interese.

James *Muldoon* (The Avignon papacy and the frontiers of christendom: the evidence of vatican register 62, str. 125–196) obrađuje pisma Reg. Vat. 62 koja su napisana za vrijeme papa Klementa V., Ivana XXII., Benedikta XII. i Klementa VI. koji su bili vrlo zauzeti za nekršćanske narode; zauzeti su bili misijskom idejom. Bavili su se pitanjem kako da se kršćanski narodi obrane od navale Turaka, kako da se narodi koji nisu ustrajali u vjeri opet sjedine sa zapadnom Crkvom i kako će se Litvanci i Tataari obratiti na kršćanstvo.

F. Lynn *Martin* (Fabio Mirto Frangipani and papal policy in France the case of an

independent-minded nuncio, str. 197–240) opisuje lik F. M. Frangipanija koji je za vrijeme triju papa bio legat u Francuskoj. Onamo ga je poslao Pio V. (1568–1572.), papa Grgur XIII. ga je opozvao i Siksto V. opet poslao onamo. Pisac pokazuje na temelju Frangipanijevih spisa kako je on nastojao provoditi svoje odluke i svoju volju.

Elisabeth Kovacs (Pius VI bei Joseph II zu Gast. Neue Aspekte zur Reise des Papstes nach Wien im Jahr 1782, str. 241–288) opisuje posjet pape Pija VI. austrijskom caru Josipu II. Taj se posjet smatra zadnjim susretom jednog cara i pape. Spisateljica tumači razloge koji su naveli papu da posjeti cara Josipa II. Iznosi prethodne nesuglasice i sporeve između cara i pape. Papin je posjet — koji je trajao mjesec dana — uspio isposlovati da se postigne neki „modus vivendi“ a i to da se unutar granica Habsburške monarhije ne razvije odveć samostojna Crkva. Vincente Carcel Orti (El archivo del nuncio Barilli ann. 1857–1868, str. 289–356) objavljuje diplomatsku korespondenciju Laurencija Barillija, apostolskog nuncija u Španjolskoj od godine 1857. Raymond L. Cummings (The Nunciature at Naples, its archives, and the national revolution ann. 1860, str. 357–366) opisuje burne dane kada je u Napulj ušao Garibaldi, osvojio grad i narod pokrenuo na revoluciju. Pobunama je bila zahvaćena i papinska nunciatura. Arhiv je prethodno skrbno i brižno pohranio Petar Gianelli u Gaetu, na sigurno mjesto. U tome je imao zaštitu i pomoć Francuske. Francuski je konzul štitio nunciaturu u Napulju. Premda je Napoleon III. bio pristaša talijanskog Risorgimenta, ipak je pomagao papinskim nuncijsima da se spasi arhivski materijal koji bi Talijani u revoluciji uništili. Lajos Pasztor (Per la storia dell'archivio segreto vaticano nei secoli XIX–XX, str. 367–424) istražuje povijest tajnog vatikanskog arhiva XIX. i XX. stoljeća. Opisuje ulogu koju je imao arhivist Svete Stolice od godine 1870. do 1920. i ulogu koju je imao prefekt Francesco Rosi Bernardini od godine 1877. do 1879.

AHP u nastavku donosi priopćenja među kojima treba spomenuti svakako priopćenje Ferenc Nagya (La comune genealogia episcopale di quasi tutti gli ultimi papi od 1700. do 1978., strane 433–455) o genealogijama rimskih biskupa koji su biskupovali i papovali od 1700. do 1978. Na kraju donosi recenzije mnogih knjiga i bibliografiju.

Adalbert REBIĆ

HRVATSKA KRŠĆANSKA BIBLIOGRAFIJA (Bibliographia croatica christiana) svezak 18, godina 1976. Izdali studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu sabrani u „Spectrumu“. Zagreb 1980., stranica 313. Naklada Kršćanska sadašnjost.

Izvanredno vrijedan i svake hvale vrijedan pothvat koji su prije nekoliko godina poduzeli naši studenti kad počеше skupljati našu kršćansku hrvatsku bibliografiju (od godine 1959. i dalje)! Do sada su izišla već dva sveska: prvi svezak (za 1959. godinu) izišao je 1976. godine, također u nakladi KS Zagreb. A ovo je sada 2. svezak odnosno 18. po redu godina (obrađuje 1976. godinu).

Ta je knjiga neobično potrebna svakom intelektualcu vjerniku — a da ne govorimo o svećenicima — koji se bavi hrvatskom vjerskom kulturom. To je izvrsna orijentacija za znanstveni rad. To je pokazatelj svega onoga što je u jednoj godini u nas napisano u knjigama i časopisima. Gradivo je raspoređeno prema UDK sistemu što je daleko preglednije nego bilo koji drugi sistem. Poslije uvoda, na stranicama VIII–XIV, prikazan je raspored struka po UDK. Taj raspored omogućuje čitaču savršeni pregled gradiva u knjizi. Slijedi popis časopisa koji izlaze u nas. Zatim slijedi 2150 naslova objavljenih u knjigama, zbornicima ili časopisima. A na kraju je dodano još predmetno i autorsko kazalo (265–310).

Ova bi se knjiga trebala nalaziti u biblioteci svakog svećenika, dapače i svakog našeg hrvatskog intelektualca koji želi znati stanje naše hrvatske teologije i koji od vremena do vremena želi studirati neko pitanje s teološkog područja.

Adalbert REBIĆ

DIZIONARIO DEGLI ISTITUTI DI PERFEZIONE. Sv. IV., V. i VI. Roma, Edizioni Paoline, 1977–1980. Leksikonski format, str. XXVI i 1734 stupca; str. XXVI i 1742 stupca; str. XXVI i 1750 stupaca + više slika izvan teksta u svakom svesku (za narudžbe: Edizioni Paoline, Via D. Fontana 12, 00185 ROMA — Italia).

Na stranicama BS (1975. i 1976.) bilo je već govora o ovom svojevrsnom talijanskom „rječniku“ o redovništvu i redovnicima, u